

NASILJE NAD ŽENSKAMI KOT OBLIKA SOCIALNE KONTROLE

Najbolj nevarna institucija za ženske je zakon, najbolj nevaren prostor dom, najbolj nevarna oseba partner - tako pravijo tisti, ki preučujejo problem nasilja v družini in nad ženskami - več kot 90 % žrtev nasilja v družini so ženske in otroci. Tako pravi tudi dnevnik ljubljanskega SOS telefona za ženske in otroke - žrtve nasilja. Med nasilneži v našem dnevniku so predvsem bivši, sedanji in bodoči možje oz. izvenzakonski partnerji, ki jim po številčnosti sledijo najbližji sorodniki - očetje, bratje, sinovi.

Osnovna teza tega prispevka -povzemam jo po Jalni Hanmer* - je, da je nasilje v družini oz. partnerski zvezi temeljna oblika socialne kontrole nad ženskami.

Sociološke analize nasilja običajno zanemarjajo dejstvo, da je poleg nasilja, ki je usmerjeno od moških proti moškimi, večina nasilja usmerjena od moških proti ženskam in da se nasilje žensk nad moškimi skorajda v vseh primerih zgodi kot reakcija na poprejšnje nasilje moškega nad žensko. Razlaga nasilja v družini oz. partnerski zvezi v tej točki šepajo - zatekajo se k individualiziranju problema ali k psihologiziranju. Norme in vrednote nasilja razumejo kot deviantne in kot prisotne predvsem v subkulturah, posameznih okoljih ali posameznih družinah. V boljši različici imajo nasilje za zelo razširjeno, družino pa opisujejo kot inštitucijo, ki daje temeljno vzgojo v normah, vrednotah in tehnikah nasilja. Še korak naprej gredo tisti, ki kombinirajo teorijo socializacije s teorijo frustracije, stresa in blokiranih ciljev kot osnovnih razlogov za nasilno vedenje; problem s takšnimi razlagami je, da se ukvarjajo s stresom, frustracijo in blokiranostjo na strani nasilneža, zanemarjajo pa možnost in dejansko prisotnost takih občutkov na strani žrtve.

Poleg teh teorij, ki se poskušajo resno spoprijeti s problemom nasilja, se seveda srečujemo predvsem in na vsakem koraku z dominantno ideologijo, ki ženski pripisuje, da si sama izbere podrejenost in odvisnost od moškega, kar včasih vključuje tudi pristajanje na partnerjevo nasilje. Nekoliko liberalnejša varianta te ideologije pravi, da so ženske prisiljene v tak izbor zaradi načina, kako so socializirane.

Vse te analize ali uveljavljena pojmovanja se izredno redko ukvarjajo z vmešanostjo države in njenih inštitucij v osebne odnose, češ da je država zanje irelevantna. Tako seveda govori jezik moči in nadvlade. Dejansko dejavnosti/nedejavnosti države podpirajo moč, ki jo imajo nasilneži, in jo jemljejo žrtvam. Javni interes, ki naj bi utemeljeval vmešavanja države, se opredeljuje različno; meja med javno in zasebno sfero se postavlja različno, vendar obstaja in v vsakem trenutku omogoča državnim inštitucijam predvsem to, da v sfero zasebnega po lastni strokovni presoji posežejo ali ne, in če posežejo, da posežejo na tak ali drugačen način, spet odvisno od strokovne presoje ljudi v teh inštitucijah.

Primer: ženska kliče policijo, ker mož razbija po stanovanju in/ali jo pretepa. Policija pride, partnerja sta se že pomirila, policija odide. Čez nekaj tednov ženska spet kliče policijo iz istega razloga. Policija tokrat pride ali ne pride. Pride, če je policist, ki je tisti trenutek dežuren, prepričan, da mora intervenirati na vsak klic na pomoč, ne pride, če dežurni misli, da primer že pozna in da je v tej družini že tako ali tako mir, ko policija prispe. Ženske, ki kličejo na naš telefon, vedo, kakšno moč ima policija, in vedo tudi, da je ne uporabi vselej. Vedo, da lahko nasilneža odpelje na streznitev, če je pijan, da ga lahko prijavi sodniku za prekrške, da ga konec koncev lahko vsaj opozori in "prestraši" (izraz, ki ga same uporabljajo). Policija, če pride, vse to ali kaj od tega naredi - ali pa ne. Dostikrat pa niti ne pride.

Drug primer: ženska je leta in leta prenašala moževo nasilje, ne da bi kjerkoli iskala pomoč. Po nekaj letih se - kar med ženskami, ki so žrtve nasilja, ni redko - znajde na psihiatriji. Sledi nekaj let zdravljenja z medikamenti, na katerega ženska pristaja zaradi moževega izsiljevanja, da bo sicer hkrati z razvezo zakona, ki jo je sama zahtevala, dosegel, da bodo osnovnošolski otroci dodeljeni njemu. Ko je zdravljenje z medikamenti zaključeno, razvezni postopek pa v teku, začne ženska opozarjati inštitucije, da mož spolno zlorablja hčerko. Ne verjame ji socialni delavec, ne verjamejo ji psihiatri, ne verjamejo ji strokovnjaki za psihične in vedenjske motnje otrok, ne verjamejo ji nenazadnje strokovnjaki za pomoč zlorabljenim otrokom; diagnoza je zanje namreč jasna - ženska je duševno bolna. Rešitev: žensko, ki se ji po mnenju nešteti strokovnjakov psihično zdravje spet poslabšuje, je treba poslati na zdravljenje, otroke pa sodišče dodeli očetu - in stvar je zaključena. Tiste inštitucije, ki imajo vsaj minimalno možnost, da posežejo v zasebnost in ugotovijo, kaj se v resnici dogaja, se ne zganejo. Razlagajo, da omenjena ženska ne izpolnjuje več osnovnih socialnih pričakovanj - ne dela več in ne prispeva k družinskemu proračunu, sicer skrbi za gospodinjstvo, toda očitno je, da se vse njeno

življenje vrta samo še okrog vprašanja, ali bo obdržala otroke pri sebi ali ne. Takšno vedenje je "socialno nesprejemljivo". Biti sposoben izpolnjevati osnovna socialna pričakovanja - to je ta jezik moči in nadvlade.

Problem nasilja je, kot bi lahko pokazala na obeh omenjenih in mnogih drugih primerih, za inštitucije vselej na strani žrtve. Raziskave, ki so jih opravili v svetu in so vključevale tudi razgovore z nasilneži, ugotavljajo, da tudi sami nasilneži problem nasilja vidijo kot problem svojih žrtev in nikakor ne kot svoj. V tem pogledu, kot kažejo izkušnje našega SOS telefona in drugih podobnih oblik pomoči po svetu, se socialni delavci, zdravniki, policija in sodstvo strinjajo z nasilnežem. S tem se problem individualizira, ideologija, ki podpira moško nasilje, pa utrjuje.

Razumevanje, da je namen nasilja moških nad ženskami nadzoro- vanje, razloži tako nasilje v javni kot v privatni sferi. Ko so antropologi v neki raziskavi spraševali Peruance, zakaj pretepajo svoje žene, so dobili zelo jasen odgovor: da jih imajo pod kontrolo. Primeri z našega telefona kažejo, da z enakim namenom in prav tako brez kakršnega- koli razloga pretepajo svoje žene moški v Sloveniji. Nasilje, ki ga doživljajo ženske v domu, družini, partnerski zvezi, jih drži v nenehnem strahu pred tem, da bi naredile kaj narobe, se pravi pred tem, da bi naredile kaj, kar partnerju ne ustreza. Kaj vse lahko partnerju ne ustreza, je na tem mestu nemogoče naštetih - sega od tega, kako se ženska obnaša v skupni družbi, prek tega, kakšne odnose ima s svojimi sorodniki, tja do tega, kako je zlikala srajce ali kako je solila juho...

O kakšnem nasilju govorim? O **psihičnem nasilju** - vpitju, zmerjanju, nenehnih prepirih, izsiljevanju, poniževanju, prepovedi gibanja (za- piranje v stanovanje ipd.), grožnjah s fizičnim nasiljem, neredko z ubojem, grožnjah s hladnim in strelnim orožjem, "nagajanju", kot temu pravijo same žrtve (izklapljanje elektrike in kurjave, zvonjenje ponoči na vratih, nenehni telefonski klici itd.), uničevanju osebnih predmetov in skupne lastnine (razbijanje pohištva, posode, vrat, poštnih nabiralnikov), odtujevanju osebne in skupne lastnine s prodajo, znašanju nad domačimi živalmi itd.; o **fizičnem nasilju** - klofutih, udarci s pestjo po glavi in telesu, lasanj, brcanju v trebuh in po celem telesu, butanju ob steno, ugašanju ogorkov po telesu, poškodbah, povzročenih z nožem, palico, sekiro, strelnim orožjem itd.; o **spolnem nasilju** - posilstvih, poskusih posilstva in drugem spolnem nasilju, predvsem o prisiljevanju k spolnemu občevanju po prepirih in fizičnih "obračunih". Kje se to nasilje dogaja? V vseh družbenih slojih, ne glede na starost, izobrazbo, poklic, materialni ali družbeni položaj.

Traja lahko leta in desetletja; poznamo primer, ko se je ženska po več kot tridesetih letih takega zakona odločila za razvezo. Rezultat tega nasilja je - poleg poškodb - predvsem ta, da drži ženske v nenehnem strahu. Drugi osnovni občutki, o katerih govorijo žrtve nasilja, so sram, nemoč, obup, osamljenost, nesposobnost, občutek krivde za to, kar se jim dogaja, občutek življenjskega neuspeha in poraženost, ob vsem tem pa nenehno upanje, da se bo nasilnež spremenil.

Poleg nasilja v družinskem krogu ženske neredko doživljajo nasilje zunaj doma, na cesti, v javnih prostorih - lokalih, čakalnicah, parkih. Ženske vedo, da ulice zanje nikoli niso popolnoma varne in da v nekatere predele mesta nimajo dostopa - ne smejo, zlasti ponoči, v določene ulice, parke itd., sicer tvegajo, da bodo napadene. In ne motijo se, da je v Sloveniji posiljena vsaka sedma ženska. V ZDA je posiljena vsaka tretja, v ZRN vsaka četrta.

Ni naključje, da si država dovoli posegati v sfero zasebnega v vprašanju rojevanja - s tem posega predvsem v zasebno in intimno sfero ženske. Ne razmišlja pa o večjem poseganju v zasebno sfero v vprašanju nasilja - s tem bi posegla predvsem v zasebno sfero moškega. Ker javno sfero obvladujejo moški, je logično, da do tega ne pride oz. ne pride v takšni meri, kot bi ustrezalo žrtvam nasilja. Kazenski zakon sicer preganja nasilje, vendar skromno in previdno. Ženske, ki so doživele nasilje na svoji koži, pravijo temu: "Dokler nima noža v hrbtu, nihče ne naredi ničesar." Res je. Dokler so posledice nasilja samo lahke telesne poškodbe, lahko ženska nasilneža samo zasebno toži. Lahke telesne poškodbe pa so tudi: razbit nos, izbiti zobje, polomljeno rebro, lažji pretres možganov itd. Takšne poškodbe se lahko vrstijo leta in leta.

Vprašanje, ki se zastavlja v luči teh dejstev, je, kdo definira, kaj je zasebno in kaj javno, in kako to definira. Nasilje se očitno odriva v sfero zasebnega; pri nas se do letos razen v črnih kronikah o njem sploh ni pisalo. Nasilje v razmerju med dvema velja za osebni/zasebni problem. Tako ga dojemajo tudi same žrtve, zato ni čudno, da se ga sramujejo in naredijo vse, da bi ga prikriale. Ko se odločijo za razkritje, ki je nujni korak v procesu reševanja iz nasilnih odnosov, nalotijo na trden obrambni zid v javni sferi. Zakaj je ta zid tako trden? Najbrž zato, ker vdor zasebnega v javno lahko poruši temelje družbene strukture. Strah pred tem je močan. Poznamo primere, kjer so ti mehanizmi več kot očitni - ko znanega poslovneža ali politika ali univerzitetnega profesorja, ki je doma nasilnež, pred njegovo žrtvijo - ženo ali otrokom - ščitijo vse inštitucije, od prve do zadnje. Vendar je v teh primerih mehanizem samo očiten, deluje pa tudi v vseh drugih.

Zato vse podobne akcije pomoči žrtvam nasilja, kot je naša, prej ali slej pridejo do točke, ko zahtevajo ukrepe države. Tem zahtevam se ponavadi nasprotuje z argumentom, da nove pravice države do ukrepanja pomenijo nove pravice do poseganja v zasebno sfero, do novega načentjanja človekove avtonomije ipd. Očitno v problemu nasilja takšni pomisleki niso na mestu. Zato tu predstavljam tudi predloge za spremembo kazenske zakonodaje, ki sta jih doslej podpisala zagrebški in ljubljanski SOS telefon, podprlo pa jih je tudi letošnje jugoslovansko feministično srečanje.

PREDLOGI ZA SPREMEMBE KAZENSKEGA ZAKONA IN ZAKONA O KAZENSKEM POSTOPKU

1. Kaznivo dejanje lahke telesne poškodbe in kaznivo dejanje ogrožanja varnosti, storjeno v družini ali zakonski oz. izvenzakonski skupnosti, naj bo uradno pregonljivo.

2. Za primere kaznivih dejanj lahke in hude telesne poškodbe, ogrožanja varnosti ter posilstva in spolnega nasilja naj se uvede nov varnostni ukrep, in sicer sodna prepoved nasilnežu, da napada, grozi, strahuje ali se sploh približuje žrtvi, njenemu bivališču in njenemu delovnemu mestu.

3. Pravna definicija posilstva naj zajema tako vaginalno kot analno in oralno prisilno spolno občevanje.

4. Žrtev fizičnega ali spolnega nasilja naj ima pravico do pravnega zastopnika po uradni dolžnosti.

5. Žrtev fizičnega in spolnega nasilja naj ima pravico do izbire spola vseh strokovnjakov, s katerimi se sreča v postopku, ter pravico, da jo v teh postopkih spremlja tretja oseba po njeni lastni izbiri.

* Opomba: Jalna Hanmer, **Violence and the Social Control of Women**, Feminist Issues, Vol. 1, št. 2, Berkeley 1981.